

jelentés

minority
rights
group
europe

Romák Magyarországon: A diszkrimináció kihívásai

Kinga Júlia Király, Gábor Bernáth and Jenő Setét

P R A X I S

Címlapkép: A gyöngyöspatai szegregált roma tanulóknak járó kártérítésről szóló vitatott bírósági döntés miatti tüntetés a romák jogaiért Budapesten. Gabriella Csozó / FreeDoc

Köszönetnyilvánítás

A kiadvány az Európai Unió támogatásával készült. A tartalma kizárólag a Minority Rights Group Europe nézeteit tükrözi, és semmilyen körülmények között nem tekinthető az Európai Unió álláspontjának.

Szerzői

Király Kinga Júlia író, műfordító és kutató. A washingtoni Egyesült Államok Holocaust Emlékmúzeuma megbízásából készített holocaust túlélőkkel és bystanderekkel interjúkat Észak-Erdélyben (Románia), Magyarországon és Olaszországban. Az erdélyi holocaust túlélőkkel készített interjúkat tartalmazó könyve (Az újrakezdés receptjei) magyarul (2018) és angolul (2020) is megjelent. Fordítóként és tolmácsként folyamatos partnere a Független Színháznak (Európa egyik vezető roma színházának).

Bernáth Gábor kutató, konzultáns és oktató. Magyarország első roma hírügynökségének, a Roma Sajtóközpontnak egyik alapítója, és korábbi igazgatója. Az elmúlt években roma közösségi vezetők és fiatal újságírók tucatjait képezte, tanított az ELTE-n, jelenleg a Wesley János főiskolán. Az MTA Szociológiai Intézetének kutatójaként a roma médiaképpel kapcsolatos, széles körben hivatkozott alap kutatásokat is készített. Több fókuszcsoporthoz tartozó kutatást végzett, egyebek mellett a Varsói Egyetemnek, a hibrid hadviselés, dezinformáció témakörben a NATO, a megváltozott munkaképességűek munkapiaci helyzetéről a Salva Vita, az EU-szkizticizmusról a pozsonyi Comenius

Egyetem, a migrációval kapcsolatos diskurzusokról a Friedrich Ebert Stiftung megbízásából.

Setét Jenő 30 éve civil emberi jogi aktivista, tapasztalt civil roma jogvédő. Szociális szakember, esélyegyenlőségi és deszegregációs politikákban jártas szakember, aktív állampolgárság tréner. Számos tanulmány, civil országjelentés szerzője.

Minority Rights Group Europe (MRGE)

A Minority Rights Group Europe (MRGE) egy Magyarországon bejegyzett közhasznú nonprofit kft. Az MRGE 1996 óta működik Budapesten a Minority Rights Group International regionális partnereként azzal a céllal, hogy Európában és Közép-Ázsiában előmozdítsa és megvédje a kisebbségek és az őslakos népek jogait. Az MRGE munkája során kapacitásfejlesztéssel, nemzetközi érdekképviselettel, a médián keresztül történő érdekvédelemmel és hálózatépítéssel éri el céljait.

Idetartozunk Egyesület

Az Idetartozunk Egyesület 2017-ben került bejegyzésre. Célja a magyarországi roma közösségek társadalmi mozgalmának erősítése és a roma emancipációs mozgalom fellendítése. Legfőbb célkitűzése az önkéntességre építő, nyitott hálózat fenntartása, amely képes érdemi, hosszú távú együttműködésre, perspektívák megfogalmazására és a romák önszerveződését új alapokra helyezve tud társadalmi akciókban megmutatkozni. Az Idetartozunk Egyesület a roma közösségeket érintő és más társadalmi ügyekben is aktív állampolgári magatartást szorgalmazza, ezért gyakorta véleményezője, résztvevője és generálója a társadalmi eseményeknek.

© Minority Rights Group Europe (MRGE), 2021. március.
Minden jog fenntartva.

A kiadvány anyagai oktatási vagy más, nem kereskedelmi célokra szabadon felhasználhatók. A kiadvány részének vagy egészének bármilyen kereskedelmi célú felhasználásához a jogtulajdonos előzetes hozzájárulása szükséges. További információért kérjük, forduljon az MRG-hez. A kiadvány CIP katalógus adatai elérhetőek a British Libraryban.

ISBN 978-615-81504-6-0. A kiadás időpontja 2021. március.

A Romák Magyarországon: A diszkrimináció kihívásait az MRG Europe jelentette meg, hozzájárulva ezzel a jelentés témájának a nyilvánosság általi megértéséhez. A szöveg és a szerző nézetei nem feltétlenül képviselik minden részletében és minden aspektusában az MRG kollektív nézetét.

Romák Magyarországon: A diszkrimináció kihívásai

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló	2
Bevezetés	5
Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés	9
Diszkriminációellenes jogszabályok és hiányosságok	15
Jogi kérdések: mire lenne szükség a hatékony jogorvoslathoz?	17
Következtetések	19
Ajánlások	20
Jegyzetek	22

Vezetői összefoglaló

Az elmúlt évek kutatásai alapján a magyarországi romák az élet összes területén komoly hátránnyal küzdenek. Különösen súlyosak a roma nők és a roma gyerekek problémái, mivel ők a legkiszolgáltatottabbak és őket éri a legtöbb sérelem a csoporton belül.

A társadalmi leszakadás a kormányzat előtt is ismert, épp ezért születtek a nemzeti fejlesztési stratégiák. Az intézkedések sok esetben azonban nem jól fókuszáltak, nem érik el a célcsoportot, és végül sok esetben épp a leginkább rászorulókhöz nem jutnak el.

A roma gyerekeket az általános szegénységen túl az iskolai szegregáció sújtja a leginkább. A szegregált iskolákban – túl azon, hogy a tisztán roma osztályok, iskolák léte önmagában is diszkriminatív – nem adottak a tárgyi és személyi feltételek sem. Az ilyen iskolákból kikerülő gyerekek továbbtanulási esélye rendkívül csekély, ez pedig a munkaerőpiacon érinti hátrányosan a felnövő generációkat. A roma gyerekek aránytalanul nagy számban kerülnek a gyermekjóléti központok, a gyámhatóságok látókörébe, és a családból való kiemelés is itt a legjellemzőbb, míg a visszagondozás nehézkes, hosszadalmas, és sok esetben arra már nem fordítanak hangsúlyt az állami szereplők.

Az ország hátrányos helyzetű térségeiben szinte az egyetlen munkalehetőség a közfoglalkoztatás, ahol ugyancsak felülreprezentáltak a romák. Mivel a közfoglalkoztatást a helyi önkormányzatok szervezik meg, az ezen a területen jelentkező diszkriminációs ügyeket – attól féltve, hogy elvesztik a járandóságait – sok esetben nem is jelentik a sérelmet szenvedők.

A roma nőket jellemzően nőként és romaként is megkülönböztetés éri – a foglalkoztatástól az egészségügyi ellátásig – különösen a szülészeti ellátásterén.

Végül a lakhatási diszkrimináció, a gettó-települések, a nagyvárosokban lévő szegregátumok – ahol a legalapvetőbb életfeltételek is hiányoznak – determinálják a hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának megjelenését.

A fókuszcsoporthoz közösségi beszélgetései alapján lakóhelytől, szegregáltságtól, végzettségtől, társadalmi státusztól függetlenül széleskörű a mindennapi előítéletesség tapasztalata. Mindenütt hangsúlyosan jött szóba, hogy a többségi előítéletességben súlyos felelőssége van a médiának. A beszélgetéseken több munkaügyi, egészségüggyel és rendőrségi eljárással, oktatásüggyel kapcsolatos panaszhangzott el, és a civil csoportokban általános vélemény volt, hogy a koronavírus-járvány hatására nőtt a diszkrimináció. A roma nők,

főként a fiatalabbak, különösen kitettek diszkriminációnak a szüléseteken és nőgyógyászaton. Két helyszínen is önkormányzati intézkedések elmulasztása, lebegtetése azt mutatja, hogy az önkormányzatok működésében komoly problémák vannak, továbbá azt is láttatni engedni, hogy ezekben az ügyekben hatékony szervezetek nélkül a kiszolgáltatottság miatt nem várható, hogy az emberek maguk fognak változást kikényszeríteni.

A joghoz való hozzáférés akadályai

2015 óta folyamatosan csökkennek azok a lehetőségek, amelyek segítségével számos, az egész roma közösséget érintő diszkriminációs ügyekben bírósághoz, hatósághoz lehet fordulni. A jogvédő szervezetek megszűntek vagy külföldre tették át székhelyüket, így nagyon kevés olyan szervezet van, amely jogi képviseletet nyújt. A legtöbb egyéni ügy több jogterületet is érint, vagy valamely állami, önkormányzati szervvel kell „harcba” szállni, ahol csak a szakszerű jogi munka tud eredményes lenni. Gyakorlatilag a rendszerváltástól kezdve máig problémát jelent a jogvédő civil szervezetek Budapest-központúsága. A vidéken, mélyszegénységben élőknek szinte lehetetlen hozzáférni az ilyen segítséghez. Több jogvédő szervezet is próbálta megszervezni a jogvédelem iránt érdeklődő vidéki aktivistákat, felkészíteni őket a segítségnyújtásra, a megszűnési hullám azonban ezeket a lehetőségeket is magával rántotta. A jogvédő kapacitások ellehetetlenülésével szinte megszűntek a közérdekű perek, hatósági eljárások is, amelyek főleg az oktatási diszkrimináció, a lakhatás és az egészségügy területén értek el sikereket, és hoztak pozitív változást a közösségek életében.

A 2018-as polgári jogi eljárási reform a bírósághoz fordulás lehetőségét nehezítette el általában az igazságkereső állampolgár számára. Jogi segítség nélkül nem lehet személyes jogi pert kezdeményezni, a mélyszegénységben élők ügyvédet megfizetni nem tudnak, az ingyenes jogi segítségnyújtás pedig jórészt megszűnt.

Az elmúlt évek statisztikái alapján folyamatosan csökkent a roma panaszosok száma az Egyenlő Bánásmód Hatóság előtt indult és sikerre vitt ügyekben, ami egyrészt a jogtudatosság hiányára és a jogvédő kapacitások gyengülésére is utal. 2021 januárjától az alapvető jogok biztosához

kerül a hatósági jogkör, és féltő, hogy a hatóság helyi referenciái is beszüntetik munkájukat, újabb hátrányt okozva ezzel a diszkrimináció áldozatai számára.

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések alapján majdnem teljes a kétség abban, hogy érdemes volna jelenteni a diszkriminációs eseteket. Ennek egyik oka, hogy a hétköznapi előítéletességre beszélgetőtársaink szerint nem válasz a jogi fellépés. Több csoportban felmerült, hogy gyakran egyfajta túszhelyzetben vannak azok, akiket sérelem ér. Ez a helyzet például az önkormányzati lakásbérlet, de akár a monopóliumhelyzetben levő szolgáltatók esetében is. Beszélgetőtársaink többnyire úgy érzik, nincs esélyük hatékony védelemre és jogorvoslatra – a támogató szakemberek, szervezetek hiánya és a helyi hatalomnak és szolgáltatóknak való kiszolgáltatottságuk egyaránt megnehezíti ezt. A független panaszmechanizmusok hiánya kisebb dolgokban is ellehetetleníti az igazságkeresést, az EBH döntéseinek pedig nincs sem elrettentő, sem preventív következménye. Beszélgetőtársaink több helyen nem is ismerték a lehetőségeket, hogy hová fordulhatnak. Általános volt a vélemény a civil és jogász csoportokban, hogy a diszkriminációs ügyek hosszan elhúzódó és kétes sikerrel kecsegtető kimenetele pszichésen megterhelő és sok pénzbe kerül.

Kétséges, hogy a jogvédelem eredményeinek van-e visszatartó ereje, és amíg nyíltan el lehet döntéseket szabotálni, mindez még bátorítást is adhat az elkövetőknek. Jogszabálymódosításra lenne szükség az antidiszkriminációs ítéletek konkretizálására. A megnyert ügyek hatása szempontjából kiemelt szerepe van az utómunkának, melynek során a jogvédő munkát összekötik a közösségépítéssel.

A jogalkalmazók ismeretei az antidiszkriminációs joganyagról

A hátrányos megkülönböztetés tilalma, az egyenlő bánásmód követelménye a polgári jog speciális területe. Az egyenlő bánásmódról szóló törvény mint háttér-jogszabály adja a keretet a diszkrimináció miatt indult eljárásokban. Speciális törvényi tényállások, bizonyítási szabályok és képviselési szabályok vonatkoznak az ilyen típusú eljárásokra. Az általános polgári jogi gondolkodásmóddal képest más ismeretekre van tehát szükség. Épp a jogszabály speciális jellege miatt általánosan megállapítható, hogy a jogászoknak csupán nagyon szűk köre ismeri ezeket a szabályokat és foglalkozik az egyenlő bánásmóddal kapcsolódó ügyekkel. A legnehezebb talán a bizonyítás szabályainak ismerete és gyakorlati alkalmazása, amely jelentősen eltér a polgári perrendtartásban megszokottól.

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések jól kirajzolták azokat a szükségleteket, ahol érdemes lenne fejleszteni a jogalkalmazók

tudatosságát, ismereteit. Ezek alapján felmerült, hogy általában alacsony a tudatosság azon hivatalnokok körében, akik találkozhatnak diszkriminációs esetekkel.

Jogi kérdések – mire lenne szükség a hatékonyabb jogorvoslatához?

A kutatás mindkét aspektusa rámutatott, hogy a roma közösségek joghoz való hozzáférése elégtelen, hiányos, és ez a hiányosság nemcsak a diszkriminációs ügyek vizsgálata kapcsán szembeűnő. A közösségek még azon alapvető jogi ismereteknek sincsenek birtokában, amelyek az élet mindennapi dolgaiban való eligazodást segítik.

Fontos lenne a közösségek jogtudatosságának növelése tréningekkel, célzott kiadványokkal. A jogtudatosság növelése az életnek a romákat érintő összes területén fontos szerephez kellene, hogy jusson. Az ismeretnövelés fókuszában az önkormányzati ügyektől kezdve a gyermekvédelmi ügyeken át egészen a szociális ügyekig számos ügytípust kellene érintenie. A tisztességesebb bánásmódot már önmagában magával hozza az a tény, hogy a panaszos/kérelmező tisztában van a jogaival, hiszen nem lehet félrevezetni, képes lesz élni a jogaival egy számára kedvezőtlen döntés esetén.¹

A jogi segítségnyújtás hatékonyságának növeléséhez nem elegendő azonban a roma közösségek jogtudatosságának fokozása, szükség van a professzionális segítségnyújtás fejlesztésére is. A panaszosok csak akkor lesznek képesek hozzáférni a jogorvoslatához, ha gyorsan és hatékonyan kaphatnak segítséget, tanácsot, képviselést.

Módszertan

Az asztali kutatás során a kutatási tematikában foglaltak szerint igyekeztünk áttekinteni a releváns tanulmányokat és kutatásokat. A kutatási terület szempontjából az Egyenlő Bánásmód Hatóság munkájának, kiadványainak, éves jelentéseinek az áttanulmányozása volt elengedhetetlen. Ugyancsak nagy segítséget jelentettek az Európai Unió számára készült civil monitoring jelentések, melyek a roma integrációs stratégiák végrehajtása témakörben adtak támogatást. A területen dolgozó civil szervezetek beszámolóit, egyes ügyeinek leírásai szintén részét képezik a kutatási anyagnak. Néhány nagy társadalmi érdeklődésre számot tartó jogeset kapcsán több oknyomozó, tényfeltáró újságcikk is született, így ezek a sajtómegjelenések is segítették az asztali kutatást. Emellett jogszabálytervezetek, kormányzati anyagok és központi statisztikák is helyet kaptak az anyagban.

A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás során 4 közösségben beszélgettünk személyesen (összesen 27 fő, 22 nő és 5 férfi), két női csoport, és további öt – a járvány miatt – online beszélgetést hoztunk tető alá jogvédelemmel foglalkozó jogászokkal (5nő+2férfi – „Jog1”), az antidiszkriminációs joganyaggal nem, vagy csak elvétve foglalkozó jogászokkal (3 nő+3 férfi – „Jog2”), és további három beszélgetést helyi aktivistákkal és roma civilszervezetek munkatársaival (összesen 6nő+7férfi – „Civ1”, „Civ2”, „Civ3”).

A közösségi csoportokban sokféle munkapiaci státuszú, életkorú embert kerestünk meg, egy kis gettótelepülésen (Gilvánfa – „Gi”); egy, Pécestől nagyobb távolságra levő, és a

város által magára hagyott gettóban (Pécs, István-akna – IA); egy Pécs szélén élő közösségen, Pécs-Meszesen („PM”), ahol az elmúlt időszakban elindult egyfajta integrációs program; illetve egy Budapest–Újpesti („BpÚ”) csoportban. Az aktivistákkal és civilszervezetekkel, valamint a jogászokkal folytatott beszélgetések résztvevőit az ország minden pontjáról válogattuk, és enyhén felülreprezentáltuk Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét a körükben. Az aktivisták és a civil szervezeti munkatársak körében szintúgy roma aktivisták véleményét gyűjtöttük össze. A beszélgetésekre 2020 októberében és november első felében került sor.

Bevezetés

Romák Magyarországon

Az utóbbi évek legátfogóbb roma kutatását a Debreceni Egyetem égisze alatt folytatták le 2017-ben.² A vizsgálat megállapításai szerint ma a magyar népesség megközelítőleg 9 százalékát adják a romák, ami körülbelül 876.000 főt jelent, szemben a 2011-es népszámlálás eredményével, amikor 315.583 fő vallotta magát romának.³ Már a 2011-es népszámláláskor is közel kétszer annyian vallották magukat romának, mint tíz évvel korábban, a közösség tényleges száma azonban minden esetben magasabb, mint ami önbevallás alapján megállapítható. A kutatás megmutatta, hogy a romák területi eloszlása lényegesen nem változott az elmúlt évtizedekben, továbbra is Északkelet-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon él a legnagyobb számú roma közösség. Hiába azonban a jelentős urbanizáció a romák körében, a roma lakosság össznépességen belüli aránya még mindig a kistelepüléseken a legmagasabb, és ezek a kistelepülések főként a hátrányos helyzetű, periférikus járásokban találhatóak. Ezekben a peremvidékeken számos tisztán romák lakta gettó települést, valamint a városokban lévő, elkülönülő gettókat találunk, amelyekben a mindennapi élet alapvető szükségleteinek megteremtése az egyetlen cél.

A magyarországi cigányok három fő nyelvi csoportra oszthatók: a korábban érkezett, és nyelvüket magyar nyelvre cserélő, legnagyobb csoportot nevezik „romungrónak”, magyar cigány embereknek, akik a magyarországi cigányság legnagyobb csoportját, mintegy 80%-át teszik ki. A második nagy csoport, az ún. oláh cigányok túlnyomórészt a XIX. század második felében román területekről érkeztek. Létezik még egy kis lélekszámú harmadik csoport is: ők a főleg Magyarország délnyugati részén letelepedett beások, akik a román nyelv archaikus dialektusait használják.⁴

A romákkal szembeni diszkrimináció

Az idézett 2017-es debreceni kutatás azt is megállapítja, hogy a romák önbevallási hajlandósága minden esetben függ a diszkrimináció és stigmatizáció mértékétől.⁵ A témában dolgozó, romákat segítő civil szervezeteknek és a kevés számban még meglévő jogvédő szervezeteknek egyaránt az az egyértelmű tapasztalata, hogy a magyar társadalomban az elmúlt években nőtt az előítéletesség. A Pew Research Cen-

ter 2017-ben közzétett, a vallásról és a nemzeti hovatartozásról szóló, Közép- és Kelet-Európára vonatkozó tanulmánya szerint a válaszadók 54%-a nem fogadna el a családjában egy roma családtagot, 44%-a nem szeretne roma szomszédot, 27%-a pedig nem hajlandó elfogadni őket az ország állampolgáraiként.⁶

Az egyik jogász fókuszcsoportban felmerült, hogy a történeti múltra visszatekintő diszkrimináció a jogorvoslat-keresésre is visszahat:

„Sokszor internalizáltak a diszkriminációk. Nem szolgált ki, igen. Se az anyámat nem szolgált ki, se a nagyanyámat nem szolgált ki, hova mehetnék én panaszkodni?” (Jog1)

A roma nők mellett a roma gyerekek oktatáshoz való hozzáférése is egyre elkeserítőbb képet mutat. Az Európai Bizottság megbízásából a kormányzati felzárkóztatási stratégiáról készült roma civil monitoring jelentés megállapításai szerint a roma diákok fele lemorzsolódik az oktatási rendszerről, alig 24% fejezi be a középiskolát, valamint mindössze 5% jut el egyetemre, míg a nem romák esetében ez a szám 35%, és a középiskolát is közel 75% fejezi be a nem roma tanulók közül. Az országjelentés arra is kitér, hogy az iskolai szegregáció és a tankötelezettség 16 évre csökkentése egyaránt hozzájárul a lemorzsolódás magas arányához.⁷ A Magyar Tudományos Akadémia által 2018-ban közzétett kutatás ugyancsak megállapította, hogy 2008 és 2016 között majdnem 10 %-kal nőtt az iskolai szegregáció.⁸

A roma gyerekeket nemcsak az oktatás terén éri hátrányos megkülönböztetés. Az Európai Roma Jogok Központja hat év különbséggel kétszer is vizsgálta a családból való kiemelés gyakorlatát Nógrád megyében. A szervezet mindkét esetben arra a megállapításra jutott, hogy sokkal nagyobb számban emelik ki a roma gyerekeket a családból, mint nem roma társaikat. 2016-ban közel nyolcvan százalék volt a szakellátásban lévő roma gyerekek/ fiatalok aránya, ami elképesztően magas szám, főleg annak ismeretében, hogy a roma lakosság aránya a megyében megközelítőleg 20 %.⁹

Végezetül a közfoglalkoztatás kapcsán megjelenő diszkriminációval is szembesülnek a roma közösségek. 2011 szeptemberében indultak az első közfoglalkoztatási programok számos hátrányos helyzetű településen a munkanélküliek, szociális ellátásban részesülő, még munkaképes ellátottak részére. Az eltelt közel nyolc évben

folyamatosan bővültek a közmunkaprogramok, amelyek egyrészt fontos jövedelemforrást jelentenek a rászorulóknak, azonban az is megállapítható, hogy ebben a foglalkoztatási formában felülreprezentáltak a romák, így az ott megvalósuló jogsértések szintén őket sújtják nagyobb arányban.

A kutatások, tanulmányok megállapításaiból, a mindennapi élet tapasztalataiból egyértelműen lehet következtetni arra, hogy melyek azok a problématerületek, ahol a romákat erő legsúlyosabb hátrányos megkülönböztetésekkel lehet találkozni.

Születtek az elmúlt években sikerek is a leginkább érintett területeken. Idén tavasszal ért véget a Kúria előtt a gyöngyöspatai roma gyerekek érdekében indult személyiségi jogi per, melyben valamennyi bírósági fórum megállapította a jogsértést, és eltiltotta, valamint nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte a fenntartókat.¹⁰ Ugyancsak minden fórumon elmarasztalták a miskolci megyei kórházat, amiért vagyoni helyzet alapján alkalmazott közvetlen hátrányos megkülönböztetést, amikor a szülőszobán 3.000 Ft megfizetése ellenében biztosította az úgynevezett „zsilipruhát” a hozzátartozóknak. Azt is kimondta a Miskolci Törvényszék és a Debreceni Ítéletábla, hogy ez az intézkedés a roma nőkkel szemben megvalósította a közvetlen hátrányos megkülönböztetéstényállását. Végül ugyancsak Miskolc városát marasztalta el mind az Egyenlő Bánásmód Hatóság, mind pedig a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság, amikor a „Számozott utcákból” úgy költöztette ki a zömmel roma lakókat, hogy semmilyen intézkedést nem tett a hajléktalanságuk megakadályozására.

A közösségi fókuszcsoportos beszélgetések elején azt kértük a résztvevőktől, hogy meséljék el, érte-e őket valamilyen megkülönböztetés, sérelem az elmúlt évben. A válaszok alapján mind a négy helyszínen széleskörű volt a mindennapi előítéletesség tapasztalata, a lakóhelytől, a szegregáltságtól, a végzettségtől és a társadalmi státusztól függetlenül. Elsőre általában a mindennapok előítéletes megnyilvánulásai merültek fel. A munkakereséstől egészen addig, hogy többeket a boltban követtek az ott dolgozó eladók, „mintha tolvaj volnék”. (PM, Gi, Civ3) Három helyszínen nem csak romaként, hanem egy bizonyos helyről érkezőként különböztették meg őket:

„Jelentkezel dolgozni, és megkérdezik hová tartozol, mondod, István-akna, máris betelt az állás.”
(IA, négyen is bólogatnak.)

„Meghallják, hogy Gilvánfa, akkor már nincs hely. Betelt a létszám.” (Gi, négyen is mondják.)

Hasonló történet az egyik civil csoportban is felmerült:

„Inárcon van egy szegregátum, ahol néhány éve volt egy hepatitis-fertőzés, aminek híre ment, és a fiatalok

akik tovább akartak lépni ezekből a házakból – van munkahelye a 95%-ának –, nem kapnak albérletet. Maradniuk kell a putriban, mert ők az inárctsiak, a fertőzők.” (Civ3)

A hétköznapi rasszizmus mellett a munkaügyi felvétel az egyik kiemelt terület. Az egészségüggyel kapcsolatos történetek azt mutatják, hogy bizonyos szolgáltatások leromlása vagy kapacitáshiánya kiemelten sújtja a szegényebbeket: ők nem tudnak „hálapénzt” fizetni, nem ismerősök révén jutnak orvoshoz, és kisebb az érdekérvényesítő képességük, ami visszatartaná a szolgáltatókat a nyílt jogsértéstől. (Gilvánfán például elhangzott, hogy egy orvos nyíltan megmondta: hálapénz nélkül nem fogja megműteni egyik beszélgetőtársunk porckorongsérvét.)

Három közösségi beszélgetésben is felmerült rendőrségi eljárással kapcsolatos panasz: Újpesten mindenki szeme láttára nyújtottak el a főtéren egy rendőri intézkedést, majd vezettek el két ártatlan embert, köztük az egyik beszélgetőtársunkat. Gilvánfán egy rendőri kényszervallatás került elő, Meszesen pedig két történet is: az egyikben egy kényszervallatás gyanúja; míg a másik esetben:

„Egy rokonomat fejbe vágta fejszével a szomszédok. Még majdnem ő lett a gyanúsított. A mentősök azt mondták, hogy tömegverekedésből került ki az utcára. Miközben a saját házában vágta fejbe [...]. Az egyik előzetesben van, a másik hat hónap után kikerült. [...] Az illető maradandó károsodást szenvedett, [...] újra kellett tanulnia beszélni.” (PM)

TAz egyik Pest megyei civil szervezet munkatársa azt mesélte:

„A két végpont: nem jár el a rendőr, vagy a túlzott erő. Az előbbivel szoktunk foglalkozni. [...] A teljesen egyértelmű bűncselekmény, ami máshol az lenne, az a cigánytelepen nem bűncselekmény. Ha kimennek is, nem intézkednek, ha feljelentést tesznek, akkor nem járnak el. [...] Ilyen a drog nagyon durvuló jelenléte, és a rendőrség nem cselekszik. Akkor kezd el bármi is történni, ha a probléma a cigánytelepről kimegy. Miből is megjelenik a faluban is megjelenik, [...] akkor elindul valami.”

És a másik véglet:

„Vagy vezetőszáron elvezetnek egy gyereket, mert a rendszerből elfelejtették törölni, hogy körözés alatt áll. A telepeken élő romák nagyon minimális érdekérvényesítő képességgel bírnak [...] és a rendőrök [...] pontosan tudják, hogy [...] nem fognak kiállni magukért. Érzik, hogy ez így nincs rendben, de igazából nem nagyon tudják, hogy mit tehetnek ebben a helyzetben.” (Civ2)

TA rendőrségi eljárások elmaradása más kontextusban is felmerült: egyik beszélgetőtársunk szóba hozta egy youtuber történetét,

„aki arról posztolt, hogy a cigányok miatt van a Covid, a Parlament előtt kell felgyújtani őket [...]. Fel akartuk jelenteni, a rendőr nevetett, hogy ezt nem lehet komolyan venni. De az ügyészség befogadta, és elrendelte, hogy nyomozzanak. Most gondolj bele, ha azt mondja az ügyészség, hogy hát a rendőrséget se érdekli, akkor most miért tegyek valamit.” (Civ2)

Az oktatási szegregáció kérdését a közösségi csoportok közül az újpesti érintettek és a civil aktivista csoportok így látják:

„Sok szülő panaszkodik arra, hogy a szegregált iskolákban nincs minőségi oktatás.”;

„Most olyan tanárok vannak [az egyik szegregált roma iskolában, hogy] a hetedik-nyolcadikos gyerekeket szó szerint zaklatják, hogy hagyják abba az iskolát. Természetesen hivatkoznak mindenre, hogy rossz, meg cigizik, meg nem bírnak vele, meg a szokásos dolgok, amiket egy 14–15 éves cigány gyerekekre szoktak mondani.” (Civ1)

Az egyik civil beszélgetésben a környezeti igazságság is felmerült:

„ami új trend, végre kezdenek róla beszélni. Az energiaszegénység például nem csak a szegénységgel függ össze, a hozzáférésről is szó van, ennek érdemes volna külön projekteket is szentelni” (Civ2)

Egy másikban nagy hangsúlyt kapott az állami gondozottak, különösen az utógondozottak helyzete:

„Az ő sorsuk is olyan, hogy se eleje se vége, ott verik át őket, ahol akarják. Itt még csak nem is kell, hogy cigány legyen. [...] Erre sincs jelzőrendszer. [...] Észre sem veszi senki. EBH-s ügyekben nem is hallottam még állami gondozottokról.”; „Ráadásul ezeknek a gyerekeknek se közösségi, sem családi köldökzsinórnjuk nincs [...] kikerül tőlünk, és nincs senkije.” (Civ3)

A bizonytalanság és az önkormányzati intézkedések elmulasztása, lebegtetése két közösségi fókuszcsoportban (István-aknán és Meszesen) is előjött. Az itt mesélt történetek alapján a bérlakás-szerződések évről évre történő meghosszabbítása, az önkormányzati szolgáltatások elmaradása mind olyan történetek, amelyek nem csak felmorzsolják az emberek biztonságérzetét, de azt is mutatják, hogy az

önkormányzatok működése területén komoly problémák vannak. Ezenkívül arra is rávilágítanak, hogy ezekben az ügyekben hatékony helyi szervezetek nélkül a kiszolgáltatottság miatt nem várható, hogy az emberek maguk fognak változást kikényszeríteni.

A roma nők diszkriminációja

Az elmúlt három évben nőjogi szervezetek arra hívták fel a figyelmet, hogy a roma nők a diszkrimináció több formájának is ki vannak téve. A nemzetiséghez való tartozáson túl nőként és alacsony társadalmi státuszuk alapján is megkülönböztetik őket, korlátozott módon férnek hozzá az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz, a lakhatáshoz és a foglalkoztatáshoz is.¹¹

A fókuszcsoportok tanúsága szerint a roma nők több területen is különösen kiszolgáltatottak. A közösségi csoportokban – talán azért, mert ezekben a mindennapi rasszizmus történetei voltak meghatározóak – szórványosan merült fel, hogy a roma nők további diszkriminációt szenvednek el. Gilvánfán az egyik beszélgetőtársunk mesélt egy kórházi vizsgálat alatt történt megaláztatásáról:

„Voltam most Szigetváron a 12 hetes ultrahangon, egy magyar ember volt az orvos, az asszisztens ugyanúgy beás cigány volt, és a beás a beással kutyaül beszélt, lekezelően.” (Gi)

Ugyanakkor három civil szervezeti/aktivista csoportban is említették a szülészeteket és a nőgyógyászokat:

„Az én feleségem, hiába magyar, cigány kórterembe került. Tudták, hogy a férje cigány, és bekerült oda.” (Civ3)

„Itt, Borsodban sok helyen, ahol kórház van [...] emberszámba nem veszik a cigány asszonyokat. Pláne, ha még fiatalok is. [...] Ez az egyik legmegalázóbb dolog, ami létezik. Minden mocskot megkap. [...] És tehetetlen, mert orvosi ellátásra szüksége van. [...] Sokan nem mondják el még otthon sem, még a férjnek sem. Csendben tűrik.” (Civ1)

Egy szabolcsi aktivista mesélte:

„Hárman is vannak a környezetemben, 17–18 éves lányoknak, akiknek van barátjuk, spirált tettek fel. Holott szülés előtt ezt nem tehetnék meg. Saját akaratára, de nem kaptak kellő felvilágosítást, hogy milyen veszélyekkel jár ez. Az orvos ajánlotta nekik, és ők megcsinálták.” (Civ1)

Az egyik civil csoportban (Civ2) hangzott el, hogy a rendőrségi eljárás a férfiak esetében durvább, ugyanakkor a legtöbb ügyintéző helyen a nők konfrontálódnak, mert ők mennek ügyeket intézni. Ugyanitt egyik beszélgetőtársunk azt hangsúlyozta, hogy volna mire építkezni közösségi programokban:

„ha nem onnan nézem, hogy minket mennyi pluszhát-rány ér, hanem onnan, hogy mi mindennel fel vagyunk vértézve, hogy megelőzzük az ilyen diszkriminációkat, akkor azokat érdemes számba venni”. (Civ1)

A Covid-19 járvány és az új kihívások

Két fókuszcsoportban is kiemelték, hogy a diszkrimináció miként mélyítette el a Covid-19 járvány romákra gyakorolt hatását. Az egyik résztvevő kiemelte:

„Nagyobb az esélye, hogy diszkriminációs esetek történnek [...] például hiába volt moratórium, hogy nem lehetne kikapcsolni az áramot, felgyülemlett nagyon sok adósság. Ez közvetlenül nem diszkriminációs eset, de közvetve meg igen, mert azt látjuk, hogy ezeknek az ügyeknek a kezelésében nem nyitott egy szereplő sem, [...] sokszor azt mondják, ezek cigányok, csórók, úgy sem tudják kifizetni, nem kell velük foglalkozni. És ez rendszerszinten jelenik meg, akár a szolgáltatóknál, akár az állami szereplőknél.” (Civ2)

Egy elsősorban Szabolcsban aktív civil szervezeti munkatárs egy gyakran előforduló esetről számolt be:

„ahol bármilyen szociális támogatást (pl. a csomag és tisztítószer-osztás, maszkosztás) kaphatott a lakosság, ott a cigányokat több helyen kihagyták”.

Az első esetre hozott példát valaki Pest megyéből:

„Tatárszentgyörgyön a hivatal nem adott tüzelőt – azoknak egyébként, akik rá voltak szorulva. Közüzemi tartozásuk volt.” (Civ3)

Ráadásul a járvány hatására elindult leépítéseknel a romák úgy érzik, hogy ők voltak az „elsődleges célcsoport”, akikettömegesen elbocsájtottak a járvány kitörését követően. (Civ1)

További történetek a fókuszcsoportokból

Két fókuszcsoportban is felmerült, hogy a romákat érő diszkrimináció azokat sem kerüli el, akik nem romának születtek, de házasság révén bekerültek a közösségbe. István-aknán egyik beszélgetőtársunk (aki a születésétől fogva nem roma ugyan, ide jött férjhez) mesélte, hogy takarítói állásra pályázott egy belvárosi étteremben, ám amikor meghallották, hogy hol lakik, egyből elutasították. (I-A)

Egy másik történet azt illusztrálja, hogy a magasabb státusz sem véd meg a diszkriminációtól: Újpesten (a csoportok közül itt voltak a legmagasabb státuszúak a beszélgetőtársaink) ketten is a szomszédok visszaélésszerű feljelentéseire panaszkodtak. Ha zaj van a házban, rendszeresen rájuk hívják a rendőrséget. Egy másik beszélgetőtársunkkal előfordult, hogy az egyik roma család hangosan bulizott, erre mind az öt cigány családot megbírságotla az önkormányzat a házban, holott beszélgetőtársunk otthon sem volt a kérdéses időben. (BpÚ)

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés

A közösségi fókuszcsoportos beszélgetések kitértek arra is, hogy beszélgetőtársaink fordultak-e (vagy ha ők nem, ismerősük fordult-e) valaha valahová panasszal. Ha igen, hová, ha nem, miért nem? A közösségi beszélgetések alapján nagyon kevesen fordulnak jogorvoslatért, és majdnem teljes a kételkedés abban, hogy érdemes volna jelenteni diszkriminációs eseteket. Ennek számos oka van. Egyrészt a hétköznapi előítéletességre beszélgetőtársaink szerint nem válasz a jogi fellépés. Ahol a mindennapi érintkezésekben megélt előítéletesség, megaláztatások elszenvedése a fő gond, ott nem hiszik, hogy ez a helyzet csillapodna az ilyen fellépéstől. Lehet, hogy más, kevésbé látványos, vagy gyakran tapasztalt diszkriminációs helyzetek, például az iskolai szegregáció komolyabb hátrányokat okoz, de ezek a kérdések kevésbé vannak a horizonton. Másfelől, ahol akár cégek részéről foglalkoztatási, akár önkormányzati diszkrimináció merül fel, nem bíznak abban, hogy meg tudnák vívni a csatát. Egy istván-aknai fókuszcsoportos résztvevő egy nagy cég által elkövetett diszkriminációra utalva így nyilatkozott:

„Mindig van valami utólagos probléma. Ha bepereltem volna, nagyon valószínű, hogy pórul jártam volna. Mert ott van ötszáz ügyvéd, nyolcvan jogász, [...] engem biztos, hogy megették volna”.

Több csoportban felmerült, hogy gyakran afféle túszhelyzetben vannak azok, akiket sérelem ér. A bérlakásban élők Pécs-Meszese és Újpesten is bizonytalanságban élnek, rövid időre meghosszabbított, vagy éppen lebetegtetett lakásbérleti szerződésekkel. A kiszolgáltatottság miatt az önkormányzati lakásbérletők még kevésbé érzik esélyesnek az igazságkeresésnek ezt az útját. Jól leírja ezt az alábbi beszélgetés-részlet:

1. *„Semmi értelme, akkor is nekik van igazuk, nekik van igazuk. Ezt mindenki tudja. Ha az atyáúristenhez megy a cigány, akkor is, kinek van igazsága: annak, aki ott ül az asztal mögött.”*
2. *„Ha lejár valakinek a bérleti szerződése, szarnak rá, nem hosszabbítják meg, és akkor kiderül, hogy önkényesnek van minősítve.” (IA)*

A panaszok elapadása részben összefüggésben áll a hatalom szerkezetének megváltozásával is: értelemszerűen

emelte az esetleges helyi jogsértések elleni fellépés árát és kockázatát, hogy a legtöbb szociális támogatás és a családok jelentős részének egyetlen jövedelmet biztosító közmunka elosztása is a helyi polgármester joga.¹² *„Csak olyan ember indítványozhat [jogorvoslatot], akinek nincs mitől tartania”* – hangzott el az egyik csoportban. (Civ3)

A kiszolgáltatottság különösen érvényesül azokban az esetekben, ahol nincs másik szolgáltató. Gilvánfán például csak nagy befektetés árán tudna valaki másik orvoshoz menni. Ugyanez a kérdés a jogvédelemmel is foglalkozó jogász csoportban is előjött:

„Fontos, hogy az illetőnek mik a tervei: egy konkrét kórházi ügyben egy nő, aki kivívta az igazát, nem akart több gyereket. Ahhoz nem kell romának lenni, hogy az ember nem akar konfrontálódni egy intézménnyel, [...] például, ha még tervezi, hogy megoda szülni.” (Jog1)

Az egyik civil szervezeti/aktivista csoportban nagy hangsúlyt kapott, hogy – különösen a szegregált – roma közösségek helyzetében tapasztalt folyamatos lecsúszásnak van egy óriási pszichológiai ára is:

„Amiben nagyon sokat romlott a helyzet, az a tudatosság. [...] Folyamatosan csúszik le minden és mindenki, meg azért, mert az elmúlt öt évben megjelentek ezek a dizájnnerdrogok, amik még jobban szétcsapták ezeket a közösségeket. [...] Öt éve [...] még egy csomó dolog, ami őket sújtotta, annyira [...] bántotta őket, annyira akarták mondani, hogy nem kellett őket kérdezniem. [...] Ha most elmész bármely közösségbe, [...] nem az, hogy nem mondják el a problémáikat, hanem azt látod, hogy félnek. Iszonyatosan nagy tömegű problémával nézünk szembe, és ebben a diszkrimináció egy elem. Ami még öt évvel ezelőtt is kiverte a biztosítékot – most már nem beszélnek róla.” (Civ1)

„Sokan azt sem tudják, hogy valójában mi történt velük” – mondta egy másik csoportban egy aktivista. (Civ3)

Szintén nagy a hatása annak, hogy az elmúlt 10–15 évben Magyarországon jelentősen meggyengültek a jogvédelemmel foglalkozó civil szervezetek. Ahogy valaki az egyik civil csoportban megfogalmazta:

„Nagyon kevesen vagyunk most már. Ezelőtt azért is tudtunk dolgozni a terepen, mert sokan voltunk [...]. Kevés helyszínre tudunk elmenni, nagyon-nagyon kevesen vagyunk. A roma közösségek nem találkoznak velünk. Nem hallanak, nem tudnak rólunk.” (Civ1)

A jogvédő irodák közül több bezárt, és bár fontos ítéletek is születtek, a széleskörű közösségi tényfeltáró munka is meggyengült. Ez pedig csökkentette a diszkriminációs tudatosságot is:

„Nincsenek olyan jogvédő szervezetek, akik, azzal, hogy benne vannak a közbeszédben, felhívják a figyelmet, hogy van egy ilyen jelenség. [...] Ha beszélünk arról, hogy van oktatási diszkrimináció, akkor észébe jut azoknak az embereknek, akiknek nem jutna az észébe, hogy a gyerekeknek jobb lenne nem ott, ahol van.” (Civ1)¹³

Ugyanezt erősítették meg a harmadik civil beszélgetésben:

„Valaha volt az államnak a jogvédő hálózata, jogvédő szervezetek, [...] most nincs telefonszámuk az embereknek, most a roma önkormányzatokat, meg a civil szervezeteket keresik meg, mi meg kapkodunk a fejünk után, hogy kinek szóljunk [...].” (Civ3)

Az első (jogvédő) jogász csoportban további vélemények árnyalták ezt a helyzetleírást:

„Még ha tudja is, hogy vele jogsértés történt, tudja, hogy hova kell fordulni, az, hogy megéri-e, ez szerintem nem egyértelmű. Ehhez nem is kell kisebbségnek lenni.” (Jog1)

A képet árnyalja az is, hogy Magyarországon az utóbbi években a kormányzat felől is érkeztek támadások a jogvédő munkával szemben. A külföldről is támogatott szervezetek megbélyegzése és, az EU által is törvénytelennek ítélt korlátozása,¹⁴ a független támogatás akadályozása¹⁵ megnehezíti a jogvédő munkát, és hiteltelenné próbálja a jogvédőket. Ahogy az egyik civil csoportban elhangzott:

„Az elmúlt 10 évben nagyon sok olyan ellen-elbeszélés jelent meg, ami a jogvédelmet, a romák diszkriminációja ellen dolgozó aktivistákat pejoratív csomagba teszi. [...] nem jó emberi jogi aktivistának lenni.” (Civ1)

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság működése és tapasztalatai

A hatékonyabb jogorvoslathoz való hozzáférést segítette, hogy 2005-ben létrejött az Egyenlő Bánásmód Hatóság (továbbiakban „EBH”). A hatóság az országos hatáskörrel bíró közigazgatási szerv, amelyet kifejezetten azzal a céllal hozott létre a jogalkotó, hogy eljárjon a különböző védett csoportokat ért hátrányos megkülönböztetés miatt indult ügyekben.

Az Ebktv. értelmében a hatóság autonóm közigazgatási szerv, melynek döntéseivel szemben nincs rendes jogorvoslat, úgynevezett fellebbezés, hanem kizárólag bírósági felülvizsgálati kérelmet lehet előterjeszteni. A hatóság az összes diszkriminációs területen jogosult eljárni, míg a bíróságokra speciális szabályok vonatkoznak.

A hatóság mellett a sérelmet szenvedett félnek továbbra is lehetősége van bírósághoz fordulni. Az egyenlő bánásmód megsértése miatti polgári ügyek a törvényszékek előtt indulnak, míg foglalkoztatási ügyekben a közigazgatási és munkaügyi bíróságok járnak el.

A hatósági és bírósági eljárások között a leglényegesebb különbség, hogy a hatóság bírságot szabhat ki az eljárás alá vonttal szemben, míg a bíróságok sérelemdíjat is megítélhetnek. A bírság a központi költségvetésbe kerül, míg a sérelemdíjat a felperes kapja meg. A párhuzamos eljárások tilalma okán dönteni kell, hogy az igazságszolgáltatás melyik útját választja a sérelmet szenvedett fél.

Míg a bírósági statisztikákban nem lehet ügýtípusokra keresni, addig az Egyenlő Bánásmód Hatóság minden évben köteles közzétenni az előző év statisztikáját, amelyet néhány közérdeklődésre számot tartó ügy leírásával is kiegészít.

A hatóság éves jelentései alapján az elmúlt években a következőképpen alakult a nemzetiséghez való tartozás miatt indult ügyek száma:

2019 során 864 kérelem érkezett az EBH-hoz, és 308 esetben született valamilyen közigazgatási döntés. A döntések több mint fele elutasítás vagy megszüntetés volt, a fennmaradó ügyekben (44) született marasztaló határozat, valamint egyezség (22) a felek között. Összesen 44 fő roma kérelmező fordult 2019-ben a hatósághoz, míg – és ez hosszú évek óta általánosan elmondható – a legtöbb a fogyatékossgal összefüggő okból benyújtott panasz (74). A romákat ért sérelmek közül mindössze hét esetben állapították meg a jogsértést.¹⁶ A részletes leírások között nem találunk romákat érintő ügyet.

Két éve, 2018-ban valamivel kevesebb panasz érkezett a hatósághoz: 786-an kértek segítséget. Itt sajnos már nem szerepel az infografikában a panaszok védett tulajdonság szerint megoszlása, csupán az, hogy mindössze 3 esetben találták úgy, hogy a roma nemzetiséghez való tartozás volt az

oka a hátrányos megkülönböztetésnek.¹⁷ A részletes esetleírások között ebben az évben sem találunk roma ügyet.

2017-ben rekordszámú, 1288 beadvány érkezett a hatósághoz, amelyből, több mint 1000 panasz tájékoztatással zárult, és összesen 285 esetben született közigazgatási döntés. A döntések nagyobb része (222) érdemi vizsgálat nélküli megszüntetéssel vagy elutasítással végződött. Elmarasztaló határozat vagy egyezség a fennmaradó 36 ügyben született. Az összes érdemi döntés közül mindössze 4 ügyben állapították meg hátrányos megkülönböztetést a nemzetiséghez való tartozás okán.¹⁸

Amennyiben a hatósághoz érkezett összes ügyet vizsgáljuk az elmúlt évekre visszatekintve, úgy megállapítható, hogy az érkezett panaszok több mint fele elutasításra került, amely nagyon magas szám. A statisztikákat vizsgálva akár az a következtetés is levonható lenne, hogy a romákat jellemzően csak a szolgáltatások terén éri hátrányos megkülönböztetés. A különböző kutatások azonban sokkal nagyobb problémának mutatják az egyéb területeken (oktatás, foglalkoztatás, gyermekvédelem) megvalósuló diszkriminációt, azok azon-

ban vagy nem jutnak el a hatósághoz, vagy ha el is jutnak, akkor is elmarasztalás nélkül zárulnak.

Az évesbeszámoló 2019-ben tartalmazta először a védett tulajdonság alapján benyújtott panaszok számát, a korábbi években csak a közzétett döntésekből lehetett erre indirekt módon következtetni. Megállapítható azonban, hogy az összes panasz mindössze fél százalékában fordultak roma panaszosok a hatósághoz, és még ebből a nagyon alacsony számból is csak néhány esetben került megállapításra az egyenlő bánásmód követelményének megsértése. Abból a szemszögből vizsgálva még inkább elenyészőnek tűnik a szám, hogy a roma közösség a magyarországi lakosság közel 9 százaléka.

A korábbi éveket vizsgálva még elkeserítőbbek az adatok, hiszen volt olyan év, amikor mindössze három esetben sikerült megállapítani a jogsértést. A 2017-es évet kivéve elmondható, hogy a panaszok száma valamivel ezer alatt marad, így valószínűsíthetően a roma panaszosok száma sem sokban különbözött a 2019-es adattól. A Debreceni Egyetem kutatási megállapítása szerint a hatósághoz eljutó roma panaszosok száma az összes kérelem fél százaléka.

Az EBH megítélése a fókuszcsoportos beszélgetések alapján

A jogvédelemmel foglalkozó jogász csoportban elhangzott vélemények:

„Nem tökéletes, de soha rosszabbat, egy viszonylag tisztességesen működő hatóság.”;

„Nem egy nagyon fajsúlyos hivatal.”

„Van egy bírságolási lehetősége. [...] Nagyon óvatosan bánnak főleg az állami szereplőkkel, amikor szankciókról van szó. Nincs sem elrettentő, sem preventív következménye.”

„Viszont az EBH-nál gyorsabban megy az eljárás, mint a bíróság előtt, és szakmailag jóval felkészültebbek.”
(Jog1.)

Ugyanakkor egy fontos strukturális problémára hívja fel a figyelmet az egyik civil aktivista vélemény, miszerint a

helyben részben antidiszkriminációs ügyeket is vállaló ügyvédek (pl. az EBH megbízottjait) kötheti, hogy például egy-egy önkormányzattal szembeni fellépés a későbbiekben korlátozhatja az esetleges megbízásokat a helyi hatalom szereplőitől. (Civ3) Az EBH helye a jogorvoslati lehetőségek között még egy helyütt felmerült a második jogász csoportban: az EBH eljárásai ugyan gyorsabbak, de nem vezetnek kártérítéshez.

„Magyarországon meglehetősen sok védett csoport, védett tulajdonság van felsorolva a jogszabályban, egy gyors, hatékony eljárás, sok területre kiterjed – ez egy jó dolog. Ugyanakkor, ha azt látjuk, hogy pereskedés is lehetne egy ügyben akkor meg szoktuk nézni. Mert összehasonlíthatatlanul hosszabb és költségesebb lesz. Tehát egy racionális indok is van amögött, hogy valaki ne vágjon bele. Mi is csak azt tudjuk mondani, hogy az EBH eljárása lesz gyors és költségmentes, de ott viszont nem számíthat kártérítésre.” (Jog2)

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés főbb akadályai

Magas látencia

TAz Európai Alapjogi Ügynökség (FRA) 2016-ban készített második, az Európai Unió kilenc tagállamára, köztük Magyarországra is kiterjedő jelentése a romákról, és a hátrányos megkülönböztetésről az elmúlt évek legrészletesebb vizsgálata, amely jól mutatja az okokat, amelyek gátolják a romák igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését. A jelentés szerint egyrészt nem jelentik a romák az őket érő jogsértéseket: a magyarországi megkérdezettek mindössze hat százaléka fordult az őt ért jogsértés miatt valamilyen állami szervhez, holott az elmúlt öt évben 32 százaléka találkozott valamilyen diszkriminációval a mindennapi életben.¹⁹

Folyamatos probléma az is, hogy nem ismerik sem a civil szereplőket (mindössze az összes válaszadó 15 %-a), sem pedig azokat az állami intézményeket, amelyekhez segítségért fordulhatnak. Ugyanilyen komoly probléma továbbá az is, hogy a válaszadók mindössze 31%-a volt tisztában azzal, hogy létezik Magyarországon olyan jogszabály, amely tiltja a hátrányos megkülönböztetést, míg 41 % úgy tartotta, hogy nincs ilyen jogszabály.²⁰ Ugyanez a kérdés a második jogász fókuszcsoportban is felmerült, ahol az egyik résztvevő a kommunikáció jelentőségét hangsúlyozta:

„Akkor megy át valami, ha az illető látja, hogy a saját élethelyzetében ugyanaz történt, mint abban az adott történetben.” (Jog2)

A közösségi fókuszcsoportokban beszélgetőtársaink több helyen nem is ismerték a jogorvoslati lehetőségeket. A második jogász csoportban, ahol az antidiszkriminációs joganyaggal nem, vagy csak érintőlegesen foglalkozó jogászokkal beszélgettünk, a résztvevőknek a saját benyomásaik alapján széleskörű és árnyalt ismeretük volt arról is, hogy mik lehetnek a magas látencia okai (a magas látenciáról konszenzus volt a csoportban), és ebben mekkora szerepet játszanak a jogérvényesítésre vonatkozó okok és anomáliák. A csoport tagjai által adott magyarázatok az internalizált tapasztalatoktól a megaláztatás újraélésén át a jogvédő segítség hiányáig terjedő skálán mozogtak. (Jog2)

A képviselő kérdés

2018. január 1. napjától hatályos az új polgári perrendtartás,²¹ amely a jogásztársadalom szinte egyöntetű véleménye alapján Európa egyik legszigorúbb eljárás törvénye lett. Egy, a korábbiánál lényegesen bonyolultabb törvény született, amely nagyban megnehezítette a jogkereső állampolgárok dolgát. Mindez a számokban is megmutatkozott, ugyanis lényegesen több per indult az új jogszabály hatályba

lépése előtt, mint azt követően. Ez pedig a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok igazságszolgáltatáshoz való hozzáférését is elnehezítette.²² Az egész társadalmat érintő probléma még súlyosabban jelentkezett a roma jogvédelem területén, az egyenlő bánásmód megsértése miatt indult perek ugyanis törvényszéki hatáskörbe tartoznak, ami azt is jelenti, hogy kötelező a jogi képviselet.

A fókuszcsoportos beszélgetések során az első jogász csoportban széleskörű egyetértés alakult ki a joghoz való hozzáférés egyenlőtlensége kapcsán:

„Az új eljárási szabályok alapján, ha jogi képviselet nélkül akar valaki bírósághoz fordulni, gyakorlatilag teljesen ellehetetlenül. Ha valaki úgy dönt romaként, vagy nem romaként [...], hogy ügyvéd nélkül kíván jogot érvényesíteni ma a bíróság előtt, hát, nagyon sok munkát kell beletenni. [...] ez egy alapvető sérelem, a képzetlen emberek nagyon súlyos diszkriminációja.” (Jog1)

Ezt tetézi, hogy gyakran a jogalkalmazók sincsenek tisztában a jogszabályokkal. Ahogy a jogvédőkkel szervezett első jogász csoport egyik résztvevője kifejtette:

„Sokszor a bírók sem [ismerik a jogszabályokat]. Néhány bíró iszonyú felkészületlen. Újra és újra el kell magyaráznunk az antidiszkriminációs jogszabályokat, a fordított bizonyítási teher, hogy mi a közvetlen és közvetett diszkrimináció közötti különbség, [...] Aztán az első fokú ítéletből kiderül, hogy ez nem ment át [...].” (Jog1)

A jogvédő szervezetek meggyengülése

Ugyan a korábbi eljárási törvény is előírta a kötelező képviseletet, azonban mire az új jogszabály hatályba lépett már megszűntek azok a jogvédő kapacitások, amelyek kifejezetten a romák megsegítésére jöttek létre, vagy a kormányzat megszüntette azokat. Ennek a folyamatnak az egyik legfájdalmasabb momentuma volt, amikor 2016-ban több roma jogvédő civil szervezet is bezárt, majd pedig 2018-ban a donorok is átették a székhelyüket az Európai Unió más tagállamaiba. Az ország roma lakosságának nagyobb része mélyszegénységben él, jövedelmi, vagyoni viszonyaik nem teszik lehetővé, hogy ügyvédhez forduljanak. A jogvédő szervezetek megszűnésével pedig megszűnt az ingyenes²³ jogi képviselet lehetősége is. Az egyéni esetek mellett a jogvédő szervezetek úgynevezett közérdekű pereket²⁴ is indítottak a törvényszékek előtt a roma közösséget nagy számban érintő ügyekben, amire ugyancsak az egyenlő bánásmódról szóló törvény ad lehetőséget. Ezekben a perekben a felperes a civil szervezet volt, és az ügyvéd az ő megbízásából járt el képviselőként. A jogszabály akkor ad lehetőséget az ilyen típusú

pererek megindítására, ha a jogsértés a védett tulajdonsággal rendelkező személyek meg nem határozható nagyobb csoportját érinti. Ezek a perek jellemzően jogfejlesztő hatással bírtak és pozitív változásokhoz vezettek a közösségek életében, mindezt úgy, hogy az egyéni panaszosoknak nem kellett felvállalni a konfliktust egy olyan társadalmi szereplővel, amellyel szemben kiszolgáltatottak. Az oktatás, a szociális ellátásokhoz való hozzáférés és az egészségügy területén kifejezetten jellemzőek voltak az ilyen típusú perek.

Félő, hogy a jövőben nem lesz, aki felperesként kiálljon az ilyen típusú, jogfejlesztő hatású perekben, és megbízás híján nem lesz, aki ellássa a jogi képviseletet.

A fókuszcsoporthoz vizsgálat során a jogorvoslathoz való hozzáférés és az ezért fizetendő ár is hangsúlyosan felmerült. Az eredményeket és esélyeket a közösségi, a civil, és a jogi csoportban is főként ebből a szempontból mérlegették a résztvevők. A diszkriminációs ügyek hosszan elhúzódó, kétes sikerrel kecsegtető kimenetele lelkileg megterhelő és sok pénzbe kerül. (Bp-Ú, Civ1, Civ2)

Az ügyek elhúzódása felmerült a jogvédő jogász-csoportban is:

„Nincs az az ügyfél, de civil szervezet sem, vagy jogi képviselő, aki képes nyolc éven keresztül egy-egy ügyben pereskedni. Ez iszonyú pénzbe is kerül.” (Jog1)

Gondok a végrehajtás során

A jogvédő szervezetek megszűnése az Egyenlő Bánásmód Hatóság előtti ügyeket is befolyásolja. A 2016-os évet megelőzően több közérdekű igényérvényesítési eljárás indult, elsősorban az oktatás vagy a lakhatás területén, amelyekben megállapították a jogsértést. A hatóság előtti eljárás lényegesen rövidebb idő alatt fejeződik be, mint egy bírósági peres eljárás. Problémás volt azonban a határozatok végrehajtása. A bíróságot a legtöbb esetben beszédte/behajtotta a hatóság, de az egyéb szankciókat nem, vagy csak nagyon hosszú idő alatt sikerült végrehajtani.

A fókuszcsoporthoz kutatásban a jogvédelemmel is foglalkozó jogász csoportban a többség egyetértett azzal, hogy a jogszabályi környezet nagyjából rendben van, megfelel az EU-s direktíváknak és a nemzetközi egyezményeknek, az ítéletek végrehajtása azonban nagyon nehéz:

„A végrehajtás valahogy mindig megbukik. Addig a szintig, hogy nem lehet rájönni, hogy egy megnyert ügyben hova kell az alperesnek befizetni a közérdekű bíróságot. Van egy jogintézmény, ami nem érvényesül, senki utána nem megy.” (Jog1)

A csoportban végül egy olyan kérdésben született konszenzus, amely jogszabály-módosítást kívánna: szükség lenne az antidiszkriminációs ítéletek konkretizálására.

Korlátozott elrettentő erő

A fókuszcsoporthoz kutatásokban felmerült vélemények alapján a születő ítéleteknek igen alacsony a preventív hatásuk. Amíg nyíltan el lehet döntéseket szabotálni, mindez még bátorítást is adhat az elkövetőknek:

„Tudják, hogy nincs mitől félni, a szankciók gyengék, évekig tart.” (Civ2)

„Én azt látom, hogy a büntetések mértékével óriási problémák vannak. Ötszáz ezer forint például nem tétel egy szórakozóhelynek.” (Civ3)

Több civil és a jogvédelemmel foglalkozó jogász csoportban is úgy látták a résztvevők, hogy a megnyert ügyek hatása szempontjából kiemelt szerepe van az utómunkának:

„Én azt látom, hogy ha van egy ítélet, és a végrehajtásba be van vonva egy civilszervezet, közösségi munka, és még mondjuk a sajtó is, ha minden ilyen szépen összeáll, akkor lehet sikereket elérni.” (Jog1)

Az EBH tervezett átalakítása

2020. november elején került benyújtásra a T/13631 számú törvényjavaslat,²⁵ amelyet azóta elfogadott az országgyűlés, így ennek értelmében az Egyenlő Bánásmód Hatóság feladatait átveszi az állampolgári jogok országgyűlési biztosa. A tervezet indokolása szerint célszerű a hatóság beolvasztása az alapvető jogok biztosának hivatalába, mert így egy, „az egyenlő bánásmód követelményének még hatékonyabb érvényülését biztosító jogintézmény jön létre”.

Nehezen értelmezhető azonban a fenti indokolás, hiszen az Egyenlő Bánásmód Hatóság több mint 10.000 ügyet vizsgált az elmúlt tizegy évtizedben, döntéseit néhány kivételtől eltekintve helyben hagyta a törvényszék, a munkatársai közül sokan évtizedes tapasztalattal rendelkeznek és csak és kizárólag hátrányos megkülönböztetés miatti ügyekben jártak el, míg az ombudsmannak szerteágazó feladatkörököt állapít meg a jogalkotó. Ebből kiindulva érthetetlen, hogy miért állítja az indítványozó, hogy a jogérvényesítést segíti a beolvasztás egy olyan szervezetbe, ahol a büntetőeljárástól kezdve egészen a környezetvédelemig vizsgáltnak panaszokat.

„Az egyre szélesebb spektrumban elismert emberi jogok védelme szükségessé teszi az állam egymástól függetlenül működő egyes jogvédő szerveinek integrálását” – szól az indokolás következő része. Ebben az esetben azonban nem integráció, hanem beolvasztás történik, hiszen főosztályi szintre süllyeszti az eddig független intézményt, melynek a köztársasági elnök által kinevezett elnök áll az élén, így annak élére főigazgató kerül, ám a munkáltatói jogokat a főosztály és a főigazgató felett is a biztos gyakorolja.

A második jogász csoportban is felmerült, hogy az EBH hatékonysága éppen a függetlenségében rejlett.

Aggodalomra ad tehát okot annak a független közigazgatási szervnek a megszüntetése, amely tizenöt éven át látta el a diszkriminációs ügyekben érintett védett csoportok eseté-

ben a jogvédelmet. Az elmúlt évek kormányzati politikájának eredményeképpen 2021-re ugyanis az Állampolgári Jogok Biztosának Hivatala lesz az egyetlen olyan szervezet Magyarországon, amely az emberi jogok védelmét hivatott szolgálni.

Diszkriminációellenes jogszabályok és hiányosságok

Magyarországon 2004. január 27. napján lépett hatályba az egyenlő bánásmódról szóló törvény,²⁶ amely egységes szerkezetbe foglalta a diszkrimináció különböző típusait, a személyi és funkcionális hatályt, a védett tulajdonságokat, valamint a feleket terhelő bizonyítási kötelezettséget és a jogsértések esetén eljáró szerveket. Bár a hátrányos megkülönböztetést az ágazati jogszabályokkorábban is tiltották (az Alkotmány és a Polgári Törvénykönyv kimondta, hogy a személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti a magánszemélyek bármilyen hátrányos megkülönböztetése nemük, fajuk, nemzetiségük szerint), hatékony jogorvoslatot a hátrányos megkülönböztetés sértettjeinek azonban csak az Ebktv. jelentett azzal, hogy megkönnyítette a bizonyítási szabályokat, valamint definiálta a hátrányos megkülönböztetés egyes fajtáit.

A törvény hatályba lépése előtt kizárólag közvetlen hátrányos megkülönböztetési (Góman-ügy, Pécs),²⁷ valamint a jogellenes elkülönítési (Tiszavasvári külön ballagatás)²⁸ ügyekben születtek ítéletek, míg a közvetett hátrányos megkülönböztetés, a zaklatás és a megtorlás nem volt jogilag szabályozott tényállás.

A jogszabály külön fejezeteket szentel a mindennapi élet azon területeinek, ahol a védett csoportokat a leggyakrabban éri hátrányos megkülönböztetés. Ezek a területek a foglalkoztatás, a szociális biztonság és egészségügy, a lakhatás, az oktatás és képzés, valamint az áruk forgalma és a szolgáltatások igénybevétele.

A jogszabály megfelel az európai standardoknak: 2004-ben az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik feltétele volt az antidiszkriminációs jog harmonizációja. A jogszabály az összes európai uniós direktívát átültette a hazai jogba.

A jogászok ismeretei az antidiszkriminációs joganyagról

Az elmúlt években született jogtudatosság-kutatások jellemzően általánosságban vizsgálták a kérdéskört a jogkereső állampolgárok között, míg a jogász szakmán belül elsősorban a joghallgatók körében születtek ilyen vizsgálatok. Az Egyenlő Bánásmód Hatóság megbízásából szintén többször vizsgálták a különböző védett csoportok ismereteit az antidiszkriminációs jog területén. A 2017-ben publikált legutóbbi EBH-tanulmány összegzésében is kifejtik a kutatók, hogy fontos lenne, hogy a különböző

szakemberek – köztük a jogászok is – megismerjék a jogterület sajátosságait, rendelkezzenek azokkal az ismeretekkel, amelyek alapján felismerik a hátrányos megkülönböztetést, és szükség esetén segítséget nyújthatnak a hozzájuk fordulóknak.²⁹

Az idézett kutatás azt is megállapítja, hogy 2005 és 2015 közötti időszakhoz képest alaposan megkopott az egyenlő bánásmód jogi szabályozásának és a hatóság munkájának az ismerete. Ennek oka, hogy 2005 után mind az EBH, mind pedig a témában jártas jogvédő szervezetek számos képzést, tréninget tartottak többek között jogászoknak vagy akár megyei bírósági bírónak is. A felnövekvő újabb jogászgenerációk számára ismét szükséges lenne ezen tudás átadása, hiszen olyan speciális és összetett jogterületről van szó, amely messze túlmutat az „egyszerű” jogi munkán.

A második jogász fókuszcsoportban (Jog2) olyan jogászokat hívtunk beszélgetni, akik egy résztvevő kivételével nem vagy csak érintőlegesen találkoznak mindennapi munkájuk során az antidiszkriminációs joganyaggal. (A csoportban voltak büntetőjoggal, családjoggal foglalkozó ügyvédek, de jogi doktoranduszhallgatók is.)

Ebben a csoportban is megerősítették a résztvevők, hogy:

„a pereskedési hajlam is sokkal alábbhagyott az elmúlt időszakban a jogszabályi változásoknak köszönhetően is [...]. A nem hivatalból indult eljárások rettentő módon lecsökkentek. Ehhez hozzátartozik egy olyanfajta bírói magatartás, ami lehet felkészültségben, a bírói karnak a frissítése miatt, lehet azzal is kapcsolatban, hogy a nyomozó hatóságnál is viszonylag fiatalabbak az előadók, bizony a szakmai részével is komoly problémák vannak. [...] Kevésbé vannak tisztában azzal, amit a jogszabály részükre elő kéne írjon”. (Jog2)

Ennek megfelelően a helyzet orvoslására számos javaslat hangzott el:

„Alulról kell építkezni. Ha bárkinek bármilyen segítségre van szüksége, ne csak egy általános tájékoztatást tudjon kapni, hanem gyakorlati segítséget. [...] Fontos, hogy legyen egy jogvédő szervezet, társaság, amelyik foglalkozik vele. Végig segíteni az elejétől a végéig. [...] Tanácsadás és képviselői szintjén. [...] Ne ott álljon meg az egész, hogy van egy tanulmány, vagy van egy

prospektus, és akkor ezt tessék szíves lenni végigcsinálni.” (Jog2)

Egy másik javaslat szerint szükséges, hogy:

„például a szociális szférában, akik gyakran találkoznak hátrányos megkülönböztetéssel, felismerjék azt. Sokszor ők sem ismerik fel, vagy elbagatellizálják”. (Jog2)

„Minden jogtudatosság-emelés nagyon számít, minden szinten. Általában a közoktatásba bevinni például ezeket a kérdéseket, hogy az emberek legyenek tudatosabbak. És minden láthatóság nagyon számít. Például minden egészségügyi intézményben láthatjuk, hogy ki van írva a betegjogi képviselő neve, de sok embernek ez nem mond semmit.” (Jog2)

A második jogász csoportban egy további tényezőre hívta fel a figyelmet az egyik résztvevő, mégpedig arra, hogy

bizonyos gyakorlatok akár megyénként is eltérhetnek Magyarországon:

„Békés megyében például biztosan hosszabb ideig fog tartani egy letartóztatás, mint Zala megyében. [...] És ez összefüggésben van azzal is, hogy milyen számban élnek ott romák. Azt látom, hogy minél nagyobb egy területen a diszkriminációval érintett csoportok száma, annál aggályosabbak az eljárások, mint ahogy lenne egy olyan mögötte, hogy csírájában fojtsuk el, hogy senkinek se jusson eszébe, hogy jogot érvényesítsen [...]” (Jog2)

Tekintettel arra, hogy a második jogász csoport tagjai nem vagy csak nagyon érintőlegesen foglalkoznak az egyenlő bánásmód témakörével, az ő esetükben magának az antidiszkriminációs joganyagának az alaposabb megismerése, a jogérvényesítés szabályainak, a bírósági és hatósági joggyakorlatnak az elsajátítása lehet a cél.

Jogi kérdések: mire lenne szükség a hatékony jogorvoslathoz?

2011-ben készült el a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (MNTFS) mely a 2011 és 2020 közötti időszakra a hátrányos helyzetű – szegénységben élő – gyerekek és romák felzárkóztatását tűzte ki célul a tízéves időtartam alatt. A stratégiát egy kormányhatározattal fogadták el 2011 decemberében, majd pedig felülvizsgálták 2014-ben.³⁰ A stratégia célul tűzte ki az előtte álló tíz éves időszakra, hogy a roma közösségeket általában sújtó hátrányokat csökkentse a munkavállalás, az oktatás és a lakhatás területén. Tény, hogy a rendszerváltást követő időszak legáltalánosabb, a roma népesség problémáit átfogóan feltáró, arra válaszokat kereső vállalkozása volt a kormányzatnak ez a stratégia, ám elsődleges célja a társadalmi és gazdasági felzárkóztatás volt.

Az idei évben pedig elkészült a stratégia 2030-ig tartó folytatása, amely azonban még nem került elfogadásra, így jelenleg még csak tervnek tekinthető, mivel a társadalmi véleményezés szakaszában van.³¹ Míg a jelenleg hatályos MNTFS külön fejezetet szentel az egyenlő bánásmódnak és az Egyenlő Bánásmód Hatóságnak, valamint az alapvető jogok biztosának (ezek a joghoz való hozzáférés, a diszkrimináció csökkentésének legfőbb biztosítékai), addig az új stratégia már egyáltalán nem tér ki ezekre a területekre, hanem egyedül a különböző eljárási törvényekben lefektetett anyanyelvhasználatot említi, de ennek nincs érdemi jelentősége, hiszen a romák anyanyelve a magyar nyelv is.

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság megyei referensei olyan hálózatot alkotnak, amelyet a megyében élők félfogadási időben megkereshetnek, és ahol előadhatják a panaszukat, illetve segítséget kérhetnek. A referensek minden esetben ügyvédek, akik ismerik az adott jogterületet.

Szükség esetén a referens tanácsot ad, ha pedig az ügy feltételezhetően diszkrimináció, akkor azt továbbítja a hatóság felé, amely aztán kivizsgálja a panaszt. Mindennek azért van jelentősége, mert a még működő, csekély számú, és zömrel Budapest-központú jogvédő szervezetet nagyon nehezen vagy egyáltalán nem tudják megkeresni az érintettek. Azt egyelőre nem lehet tudni, hogy a 2021-ben életbe lépő változások a megyei hálózatot hogyan érintik. Remélhetőleg ezt a lehetőséget nem veszik el a rászorulóktól.

Az elmúlt évek társadalmi, közösségi és jogi változásai, valamint a kormányzati fejlesztési tervek más és más irányba hatnak a roma közösségek életében, és ebből következően a jogtudatosság, a diszkrimináció elleni fellépés területén is.

A kormányzati lépések kizárólag a társadalmi felemelkedésre, a romák szegénységéből való kitörésére fókuszálnak, de

az új stratégiában már semmilyen a diszkriminációmentes-ségre vonatkozó megállapítás, fejlesztési irány nincs meghatározva, holott ezeknek az intézkedéseknek együtt, egymást kiegészítve kellene megvalósulni. A gazdasági-szociális előrelépés egyik eleme a jogtudatosság, annak tudása, hogy nem aláznak meg emberi méltóságomban, hogy romaság miatt nem ér hátrány a munkavállalás, a gyereknevelés, a lakhatás területén.

Fontos lenne, hogy a roma közösségek hozzáférjenek a kormányzat által működtetett intézményekhez, ismerjék azok működését, tudják mely ügyekben mely szervekhez lehet fordulni (pl. esélyházak, jogi segítségnyújtó szolgálat stb.).

A társadalmi és egyéb változások negatív velejárója, hogy az egyébként is hiányos jogi tudás is elvész. Általánosan elmondható, hogy 2020-ra – még a lassú hazai ítélezési gyakorlat mellett is – a végéhez ért, befejeződött szinte az összes nagy társadalmi jelentőséggel bíró, a sajtó érdeklődésére is számot tartó ügy. Ezeket az ügyeket folyamatosan nyomon követte a roma társadalom is, ha máshol nem, a közösségi oldalakon. Ügyek nélkül elvész az érdeklődés, elvész a megszerzett ismeret is. A jogvédő kapacitások csökkenése – további következményként – érdektelenséghez vezet: a rászoruló úgy érzik, nincs, aki segítséget nyújtson, megfizetni pedig nem tudják a segítséget. Ennek pedig az lesz a következménye, hogy elfogynak az ügyek, és ez azt a látszatot fogja kelteni, hogy nincs is szükség professzionális segítségre. Mindez természetesen további hanyatlással fog járni.

Fontos lenne, hogy a roma közösség tagjai felismerjék az őket ért jogsértéseket, tudják, hogy hová, mely hatóságokhoz, bírósághoz lehet fordulni a különböző típusú ügyekben, és ehhez mindenképpen szükséges az ismeretek átadása. Ahhoz azonban, hogy mindez megvalósulhasson a legfontosabb a közösségépítés, valamint a meglévő roma és romákat segítő civil szervezetek támogatása a közösségépítésben, a helyi aktivisták megtalálása, felkészítése. Ha képesek helyi szinten aktívan fellépni az érdekeik érvényesítésében, akkor a helyi hatalmasságokban is tudatosul, hogy nem egy kiszolgáltatott közösséggel állnak szemben, akik nem képesek jogi lépéseket tenni az őket ért sérelmek esetén.

1994 óta létezik Magyarországon a kisebbségi – ma nemzetiségi – önkormányzati rendszer, amely unikális egész Európában. A helyi önkormányzati választások alkalmával a nemzetiségi választópolgárok helyi, megyei és országos

önkormányzatokat is választanak. A nemzetiségi önkormányzatok feladata a közösség képviselete a helyi közügyek intézésében, de feladata az érdekvédelem, szükség esetén pedig a jogérvényesítés is. A nemzetiségi önkormányzatok akkor működnek hatékonyan, ha valóban képesek a választóik problémái ügyében segítséget nyújtani többek között diszkriminációs panaszok esetén is. A jól működő nemzetiségi önkormányzatnak képesnek kellene lennie befolyásolni a helyi döntéseket.

A nemzetiségi önkormányzatok mellett a helyi közösséget összefogó civil aktivisták képesek még hatékony jog- és érdekvédelmet gyakorolni. Emiatt elemi szükséglet a közösségfejlesztés a településeken. Összességében megállapítható, hogy csakis a közösség erejével, illetve a közösségi képviselő-

kön keresztül lehet apró lépésekkel, de haladnia hátrányos megkülönböztetés leküzdéséhez vezető úton.

Elengedhetetlen a helyi közösség jogtudatosságának megerősítése, azaz annak megtanulása, hogy felismerjék az őket ért jogsértéseket, tudják, hogy lehetőségük van jogi lépéseket tenni, és képessé tenni őket arra, hogy ezeket a lépéseket megtegyék. A jogtudatosság az alapja annak, hogy ne legyen akadályozott a joghoz való hozzáférés.

Önmagukban azonban a helyi közösségek, a nemzetiségi önkormányzatok, de még a civil szervezetek sem képesek minden rászorulóknak segítséget nyújtani, így a legfontosabb, hogy az állami segítségnyújtás hatékonyan és gyorsan működjön, valamint az ügyfelek rendelkezzenek a megfelelő információkkal arról, hogy hová fordulhatnak.

Következtetések

A különböző kutatások egybehangzóan jelzik, hogy Magyarországon a roma közösséget széles körű előítéletesség és diszkrimináció éri. Mindez együtt jár a közösség mélyülő társadalmi leszakadásával. A széleskörű diszkrimináció ellenére a diszkriminációs ügyek alig jutnak el a jogorvoslati fórumokhoz. Ez részben annak köszönhető, a 2010-es évek második felétől folyamatosan csökkentek azok a lehetőségek, amelyek segítségével számos, az egész roma közösséget érintő diszkriminációs ügyekben bírósághoz, hatósághoz lehetett fordulni. Sokjogvédő szervezet megszűnt, nagyon kevés olyan szervezet van, amely jogi képviseletet nyújt. Jogi tudás nélkül ezeket a diszkriminációs ügyeket szinte lehetetlen kezelni. A 2018-as polgári jogi eljárási reform a bírósághoz fordulás lehetőségét nehezítette el általában az igazságkereső állampolgár számára, és ezzel további hátránnyal sújtotta a romákat. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést akadályozza a közösségen belüli ismeretek hiánya is. A roma emberek nagy része nem tudja, hogy létezik jogszabály, amely tiltja a hátrányos megkülönböztetést, és lehetőség van az ilyen ügyekben hatósághoz, bírósághoz fordulni.

A független panaszmechanizmusok hiánya kisebb dolgokban is ellehetetleníti az igazságkeresést. A diszkriminációs ügyek hosszan elhúzódó, kétes sikerrel

kecsegtető kimenetele pszichésen megterhelő és sok pénzbe is kerül. Abban a néhány ügyben pedig, amelyben elmarasztaló ítélet születik, komoly aggodalomra ad okot a végrehajtás gyengesége.

A fókuszcsoporthoz beszélgetések jól kirajzolták azokat a szükségleteket, ahol fejleszteni lenne érdemes a jogalkalmazók tudatosságát, ismereteit.

A kutatás eredményei alapján hatékony jogi segítségnyújtás, valamint az ezzel foglalkozó civilszervezetek megerősítése, közösségi beágyazottságuk fejlesztése nélkül nem várható, hogy a jövőben javuljon a roma közösségek joghoz való hozzáférése. A független panaszmechanizmusok hiánya kisebb dolgokban is ellehetetleníti az igazságkeresést. Ezek megerősítése kulcskérdés a diszkrimináció csökkentésében.

Ezzel párhuzamosan a diszkriminációs ügyek gyorsítása, a peres képviselettel és a végrehajtással kapcsolatos anomáliák mind olyan területek, amelyre szintén koncentrálni szükséges. A helyzet javulásában kiemelt szerepe lehet a tömegkommunikációnak (különösen annak, hogy emberek a saját történeteikre ismernek-e egyes médiatudósításokban) és a diszkriminációs ügyekkel kapcsolatos közösségi utómunkának. A hatékonyabb jogorvoslathoz elengedhetetlen a különböző állami, önkormányzati szereplők képzése.

Ajánlások

a) Helyi és országos döntéshozók

1. *Sürgősen orvosolják a helyi önkormányzatok működésének súlyos hiányosságait, különösen a lakáspolitikai területén.* Tekintettel a szélsőséges marginalizálódás és a hátrányos megkülönböztetés összefüggéseire, a roma közösségektől nem várható el, hogy az ilyen kérdésekben bármilyen változást maguk érvényesítsenek a helyi szervezetek megfelelő intézményi támogatása nélkül.
2. *Fejlesszék ki a helyi önkormányzatok önellenőrzési mechanizmusait a jelenlegi jogszabályok jobb végrehajtásának biztosítása érdekében.* A kormányzati hivataloknak haladéktalanul és hatékonyan kell fellépniük a hibák vagy hiányosságok mindenfajta megnyilvánulásával szemben, és a kijelölt szerveknek kell felelniük ezen hiányosságok megállapításáért.
3. *Fokozzák a független panaszmechanizmusok megszervezését hatékonyságuk javítása érdekében.* Jelenleg a független panasztételi mechanizmusok hiánya szinte lehetetlenné teszi a romák számára jogaik érvényesítését még viszonylag kisebb ügyekben is.
4. *Biztosítsák, hogy az eljárásokat mind a hatóságok, mind a bíróságok szintjén haladéktalanul lefolytassák, összhangban a törvény által előírt határidőkkel.* A diszkriminációs esetek elhúzódó jellege és bizonytalan kimenetele mentális és pénzügyi terhet ró az érintettekre, sok áldozatot eleve elretentve attól, hogy fellépjen, mégis a jogi ügyek gyakran jóval a jogilag előírt határidőn túl is folytatódnak.
5. *Hajtsák végre a diszkriminációellenes ítéleteket, biztosítva az egyes áldozatok számára jogaik érvényesítését, valamint elősegítve az igazságosságot és elszámoltathatóságot.* Jelenleg úgy tűnik, hogy a diszkriminációellenes peres eljárásoknak, csekély számuk, elenyésző hatásuk és a nyilvánosság hiánya miatt, miatt csak kevés esetben vagy egyáltalán nem volt megelőző hatásuk. Amíg a döntéseket hajlamosak nyíltan sabotálni vagy figyelmen kívül hagyni, az elkövetők büntetlenségének légköre valószínűleg fennmarad.
6. *Tegyenek lépéseket annak biztosítására, hogy a jelenlegi diszkriminációval kapcsolatos jogi és igazságügyi struktúra bármilyen reformja vagy változása ne veszélyeztesse az elmúlt években elért jelentős előrelépéseket.* Bár nem ismert, hogy az egyenlő bánásmód megsértésének jogi orvoslása miként változik az EBH megszűnése után, a legfontosabb a szakértelem és a folyamatosság fenntartása, valamint a döntések hatékony végrehajtásának biztosítása.

7. *A bírósági eljárásokat tegyék a lehető legegységesebbé, átláthatóbbá és hozzáférhetőbbé a jogérvényesítés javítása érdekében.* A függetlenség biztosítása mellett egyszerűsíteni kell az eljárásokat, és bizonyos esetekben engedélyezni kell a névtelen panaszok benyújtását is.
8. *Segítsék elő az ingyenes jogsegélyhez való hozzáférést a diszkrimináció minden áldozata számára, beleértve a romákat is.* Jelenleg a jogi eljárások magas költségei és az áldozatok egyre növekvő nehézségei jogaik érvényesítése terén sok romát arra kényszerítenek, hogy ne folytassák az eljárást.
9. *Bővítsék az egyenlőséghez és a diszkriminációtól való mentességhez való jogok ismeretét a helyi tisztviselők körében.* A legfontosabb állami és helyi önkormányzati szereplők széles körű képzése fontos lépés lenne a jogok hatékonyabb érvényesítésének támogatásához a jövőben.

b) Európai uniós döntéshozók

1. *Biztosítsanak célzott forrásokat az ügyvédek, aktivisták és a civil szervezetek számára, hogy hatékonyan tudják azonosítani és kezelni a diszkriminációs ügyeket.* Ez különösen fontos, hiszen az ilyen tevékenységek támogatására szolgáló pénzügyi források Magyarországon egyre szűkösebbé válnak, nemcsak ezen tevékenységek csekély hivatalos támogatottsága miatt, hanem a civil szervezeteket és az emberi jogi érdekképviseleti csoportokat kísérő kormányzati fellépés folytán is. Biztosítani kell, hogy ezen forrásokat a roma közösség marginalizálódott csoportjai, köztük nők, idősek, fogyatékkal élők és LMBTQ+ személyek elérésére is felhasználhassák.
2. *Ítéljék el az emberi jogi munka jogellenes megfélemlítését és korlátozásait, ideértve a külföldi finanszírozás tilalmát is.* Míg a külső pénzügyi támogatás akadályai megnehezítik a nemzetközi szervezetek számára az ilyen tevékenységek támogatását, az EU-nak továbbra is fel kell lépnie a civil szervezetek kormányzati elnyomása ellen. Ha a jelenlegi helyzet normalizálódik, akkor tovább csökken a független civil társadalom élettere Magyarországon.

c) Roma aktivisták és civil szervezetek

1. *Kommunikáljanak hatékonyan a roma közösségekkel a diszkriminációval kapcsolatos különböző jogorvoslati*

lehetőségekről. Az a tény, hogy a diszkriminációt elszenvedett romák közül csak kevesen döntenek úgy, hogy jogorvoslatot keresnek, nemcsak a jelenlegi jogszabályok ismeretének széleskörű hiányát tükrözi, hanem a bizalom hiányát is abban, hogy a panasztétel igazságszolgáltatáshoz vezet. Az aktivistáknak és az ügyvédeknek foglalkozniuk kell ezekkel az aggályokkal, és egyértelmű tájékoztatást kell nyújtaniuk az áldozatok számára elérhető lehetőségekről.

2. *Biztosítsanak támogatást a diszkriminációt elszenvedett romáknak eljárásuk minden szakaszában.* Azon romáknak, akik úgy döntenek, hogy eljárást indítanak, jelentős kockázatokkal kell számolniuk, és a civil szervezetek és egyéb szereplők megfelelő, tartós támogatása nélkül akár megtorlásnak is ki lehetnek téve. Az emberi jogi csoportoknak és az ügyvédeknek elkötelezetten kell folyamatos támogatást nyújtaniuk a gyakran megterhelő eljárások során.
3. *Kössék össze az egyes jogi érdekképviseleti eseteket a roma közösség egészének szélesebb körű antidiszkriminációs erőfeszítéseivel.* Például az aktivistáknak minden ügyet kampánnyal kellene követniük, hogy felhívják a romák figyelmét a jogaikra, és fejlesszék a helyi közösségek képességét a diszkrimináció felismerésére és jogaik érvényesítésére.
4. *Folytassanak célzott ismeretterjesztő kampányokat a roma közösség marginalizálódott csoportjai, köztük nők, idősek, fogyatékosággal élő személyek és LMBTQ+ személyek körében, hogy ezen csoportok tisztában legyenek jogaikkal és a diszkrimináció esetén rendelkezésükre álló lehetőségekkel is.*

d) Ügyvédi Kamara

1. *Tegyenek lépéseket annak érdekében, hogy a jogi érdekképviselet, különösen a diszkriminációellenes munka beágyazódjon a roma közösségekbe.* Mivel a romák többsége arról számol be, hogy kevés ismerete vagy akár

másodkézből származó tapasztalata van a diszkriminációs jogi eljárásokról, elengedhetetlen a roma közösségek bevonása a jogi eljárásokba és az ezek kínálta lehetőségekbe.

2. *Erősítsék meg a jogászok diszkriminációellenes jogszabályokkal kapcsolatos ismereteit, különösen azon jogászok és igazságszolgáltatási tisztviselők körében, akiknek kevés vagy egyáltalán nincs közvetlen tapasztalata ezen a területen.* Tekintettel arra a bizonyítékra, hogy Magyarországon sok jogásznak, sőt bírónak is csak korlátozott ismeretei vannak a diszkriminációval kapcsolatos eljárási szabályokról vagy ítélkezési gyakorlatról, elengedhetetlen ezen ismeretek fejlesztése annak érdekében, hogy javuljon az igazságszolgáltatási rendszernek a diszkriminációs ügyekre adott reakciókészsége.
3. *Terjesszék a romák diszkriminációs ügyeiben elért sikereket és kihívásokat.* A roma áldozatok ügyeiben elért jogi mérföldkövek és győzelmek széles körű ismerete nélkül kevésbé valószínű, hogy az egyes esetek szélesebb társadalmi változásokat eredményeznek. A területen dolgozó ügyvédek és érdekképviseleti szervezetek fórumok létrehozásával támogathatják tapasztalataik rendszeres megosztását.

e) Média

1. *Segítsék elő a romák által a mindennapi életben tapasztalt diszkrimináció pozitív és tájékozott megértését.* A népszerű sajtóorgánumoknak egyedülálló lehetőségük van arra, hogy megtörjék azt a csendet és láthatatlanságot, amely lehetővé tette, hogy a romák bántalmazása és kirekesztése a diszkrimináció törvényi tilalma ellenére fennmaradjon.
2. *Támogassák, hogy a leendő újságírók oktatása során nagyobb tudatosság alakuljon ki a romák előtt álló kihívásokról.* Az egyetemek média karainak fontos szerepe van abban, hogy e kérdéseket az újságírók következő generációjával megismertessék.

Jegyzetek

- 1 Ahogy azt Gajdusчек György egyetemi tanár írja 2017-ben megjelent jogtudat-kutatási összefoglalójában: „a cigányság joghoz való viszonyát, joggal kapcsolatos attitűdjeit vizsgáló kutatás [...] fájdalmas élességgel mutatja meg, hogy a per cigány részvevője számára egyszerűen érthetetlen mindaz, ami a bíróságon zajlik, beleértve azokat a »szövegeket« is, amelyek őt közvetlenül érintik.” http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20171sz/07_Gajduscek_IAS_2017_1_jav.pdf p. 58.
- 2 A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. pp. 21-22. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2018/01/ts580101.pdf>
- 3 http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf pp.58-65
- 4 Id. és további adatok: Kemény-Janky-Lengyel: A magyarországi cigányság. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_542_02_A_magyarorszagi_ciganysag/ch05.html
- 5 A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. p. 6.
- 6 ORSZÁGJELENTÉSEK AZ EMBERI JOGOK TISZTELETBEN TARTÁSÁRÓL 2018 - Kiadta az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor) 2019. március 13. pp. 36-37. https://hu.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/232/HRR2018_HU.pdf
- 7 Civil társadalmi jelentés a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia megvalósulásáról Magyarországon, Jogérvényesítési és Fogyasztópolitikai Főigazgatóság 2018. p. <http://autonomia.hu/wp-content/uploads/2018/09/Civil-t%C3%A1rsadalmi-jelent%C3%A9s-a-Nemzeti-T%C3%A1rsadalmi-Felz%C3%A1rk%C3%B3z%C3%A1si-Strat%C3%A9gia-megval%C3%B3sul%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l>
- 8 Országjelentések az emberi jogok tiszteletben tartásáról – 2019 Kiadta az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor) 2020. március 11 p. 23. https://hu.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/232/HRR2019_HU.pdf
- 9 Romani Children in State Care in Nógrád County (Hungary) 20 November 2017 European Roma Rights Center p. 8. <http://www.errc.org/reports-and-submissions/cause-of-action-romani-children-in-state-care-in-nograd-county-hungary>
- 10 <http://www.cfcf.hu/gy%C3%B6ngy%C3%B6spatai-k%C3%A1rt%C3%A9r%C3%ADt%C3%A9si> https://index.hu/belfold/2020/05/12/gyongyospata_iskolai_szegregacio_roma_diakok_karteritesi_per_itelet_kuria/
- 11 ORSZÁGJELENTÉSEK AZ EMBERI JOGOK TISZTELETBEN TARTÁSÁRÓL 2018 Kiadta az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma (Bureau of Democracy, Human Rights and Labor) 2019. március 13. p. 23. https://hu.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/232/HRR2018_HU.pdf
- 12 Id. ehhez az Európai Bizottság számára készült Magyarországi roma civil monitor legfrissebb jelentését: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-hungary-2019-eprint-hu-fin.pdf>; angolul: <https://cps.ceu.edu/sites/cps.ceu.edu/files/attachment/basicpage/3034/rcm-civil-society-monitoring-report-3-hungary-2019-eprint-fin.pdf>
- 13 A jogvédő szervezetek munkájának visszaesését a nyilvánosságban kutatások is dokumentálták. Vö Bernáth Gábor – Messing Vera (2011): Szélre tolva -- Kutatási zárójelentés a roma közösségek többségi médiaképéről, 2011 (https://www.mediakutato.hu/cikk/2012_01_tavaszi/05_roma_mediakkep);
- 14 Id. pl. <https://444.hu/2020/09/28/eu-s-palyazati-penz-bukott-egy-civil-szervezet-mert-nem-volt-hajlando-igazolni-hogy-kulfoldrol-tamogatott-e>
- 15 Id. pl. https://nepszava.hu/3034216_bukhatjuk-a-norveg-alap-70-milliardjat-ha-a-kormany-nem-szall-le-a-civilekrol
- 16 https://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/tajekoztatok/EBH_tajekoztato%202019_HU_w.pdf pp. 6-9.
- 17 https://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/tajekoztatok/2018_hu_web.pdf pp. 11-12.
- 18 <https://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/tajekoztatok/EBH%2017%20HU.pdf> p. 9.
- 19 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_hu.pdf pp. 42-43.
- 20 https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_hu.pdf p. 44.
- 21 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
- 22 <https://uzletem.hu/jogadokonyves/keves-a-polgari-per-enyhitenek-a-pervezetes-szigoran>: „[...] míg a 2018 előtti három év átlagában a járásbíróságokon évente 145 000, a törvényszékeken pedig 17 000 pert indítottak, ez a szám az utóbbi 3 évben 115 000-re, illetve 7200-ra csökkent. Ez 22 százalékos, illetve 57 százalékos visszaesést jelent. Ezzel párhuzamosan a cégek egyre gyakrabban kötnek ki rendes bíróságok helyett választottbíráskodást a szerződéseikben. A most tárgyalás előtt álló új törvényjavaslat a számos szakmai kritikára és az időközben kialakult bírósági gyakorlatra építve igazítja a 3 éve elfogadott szabályokon.”
- 23 Az általános gyakorlat szerint a jogvédő szervezetek fizették az ügyvédi munkadíjat.
- 24 Ebkvtv. „20. § (1) Az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt bíróság előtt személyiségi jog érvényesítése iránti pert, munkaügyi pert, valamint közszolgálati jogviszonnal kapcsolatos pert indíthat
a) az ügyész,
b) a hatóság,
c) a civil és érdek-képviselői szervezet,
ha az egyenlő bánásmód követelményének megsértése vagy annak közvetlen veszélye olyan, a 8. §-ban meghatározott valamely tulajdonságon alapult, amely az egyes ember személyiségének lényegi vonása, és a jogsértés vagy annak közvetlen veszélye személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érinti.”
- 25 <https://www.parlament.hu/irom41/13631/13631.pdf>
- 26 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
- 27 Fehér Füzet 1995. in: http://dev.neki.hu/wp-content/uploads/2013/05/387_ff1995.pdf p. 20.
- 28 Kóczé Angéla, „Ebben az esetben ez nem volt szerencsés választás”, *Fundamentum*, 1997. 2. szám, https://epa.oszk.hu/02300/02334/00051/pdf/EPA02334_Fundamentum_1997_02_135-138.pdf

- 29 https://www.egyenlobanasmod.hu/sites/default/files/kiadvany/EBH_2017_kutatas_HUN.pdf pp. 29-30.
- 30 A 1430/2011. (XII. 13.) a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiáról, valamint végrehajtásának a 2012-2014. évekre szóló kormányzati intézkedési tervéről szóló Korm. határozat.
- 31 http://romagov.hu/wp-content/uploads/2020/12/MNTFS2030_1201-tervezet.pdf

A kisebbségek és az őslakos népek jogaiért dolgozunk

minority
rights
group
europe

P R A X I S

Romák Magyarországon: A diszkrimináció kihívásai

A magyarországi romák régóta ki vannak téve a strukturális szegénység és a diszkrimináció következményeinek. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés szélesebb körű hiánya részben annak köszönhető, hogy a romák nem bíznak az ország igazságszolgáltatási rendszerében és az utóbbi években a diszkrimináció áldozatai számára szabadon elérhető, hozzáférhető jogorvoslati lehetőségek visszaszorultak. Ehhez hozzájárult azoknak a magyarországi civil szervezeteknek a széleskörű visszaszorulása, amelyek korábban támogatták a romákat.

Ez a jelentés kiemeli, hogy sok roma számára a diszkrimináció továbbra is mindennapos életük szinte minden területén, a munkától és a lakhatástól kezdve az egészségügyön át, az oktatásig. A jelenlegi helyzet javítása és a diszkrimináció elleni hatékony küzdelem érdekében a jelentés felszólítja a nemzetközi szervezeteket, az államot, a helyi önkormányzatot, a civil társadalmat és a médiát, hogy működjenek együtt a roma közösségekkel a társadalmi és intézményi kontextus átalakítása érdekében.

ISBN 978-615-81504-6-0.

A szöveg nem feltétlenül képviseli minden részletében az MRG vagy partnereinek kollektív nézetét.

A tanulmány másolatai elérhetők a www.minorityrights.org oldalon.

Minority Rights Group Europe c/o NEKI, Ulloi Utca 68. 11.em. 15. H-1082 Budapest

Tel +44 (0)20 7422 4200 Fax +44 (0)20 7422 4201 Email minority.rights@mrgmail.org

Website www.minorityrights.org www.twitter.com/minorityrights www.facebook.com/minorityrights